

ПОГЛЯДИ М. МАОРА НА ПРОБЛЕМУ КЛАСИФІКАЦІЇ ДЕФІНІЦІЙ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ

У статті робиться огляд підходу сучасного ізраїльського вченого М. Маора до проблеми класифікації визначень політичної партії в англомовній політичній науці.

Ключові слова: Моше Маор, політична партія, «вузька», «широка», нормативна та описова дефініція.

N. Volgov. The M. Maor views on the problem of classification definitions of political party. The article reviews the approach of modern Israeli scientist M. Maor to the problem of classification definitions of political party in the English-speaking political science.

Keywords: Moshe Maor, political party, «narrow», «broad», normative and descriptive definition.

Ізраїльський вчений Моше Маор (Moshe Maor) у своєму дослідженні «Політичні партії та партійні системи: порівняльні підходи та британський досвід» [4] запропонував згрупувати дефініції політичної партії відповідно до трьох ключових дослідницьких питань: «Що партія робить? Які мотиви лежать в основі партійної поведінки? Як партія керується і чому саме так?» [4, с. 3]. Їх головною метою є фіксація уваги на загальних відмінностях у підходах до дефінування. Сам дослідник зазначає, що ці питання, як аналітичні інструменти, більше розкривають описові, а не нормативні визначення, торкаючись фактичної партійної діяльності, а не фокусуються на тому, що вона може або має робити [4, с. 3].

Розпочинаючи свій огляд з питання «Що партія робить?», М. Маор усі визначення, які належать до нього, розділяє на дві категорії: нормативні і описові – ті, які зосереджені на колективному характері партій або на різних аспектах діяльності партії, наприклад, відбір кандидатів, електоральні практики тощо.

Розгляд першої категорії М. Маор починає з дефініції Едмунда Берка: «Партія – це маса людей, об'єднаних для

просування спільними зусиллями національного інтересу на основі особливого принципу, щодо якого є обопільна згода» [4, с. 3]. Виходячи з коментаря дослідника, ми можемо зробити висновок, що ця дефініція, на його думку, слабує на надмірну етичність. Адже, з погляду розуміння політики та ролі політичних партій, це визначення не враховує життєво важливі аспекти структури та механізму прийняття рішень у політичній сфері. Воно являє собою нормативний стандарт, згідно з яким партія мотивується виключно «принципом», а не деяким більш прагматичним стимулом. Але це не єдине критичне зауваження з боку дослідника. Він зазначає, що погляди Берка передбачають оцінку політичної партії як, навіть, злочинної, коли вона, контролюючи владу, не зможе функціонувати відповідно до цінностей, які вона задекларувала під час боротьби за неї. Насправді, для цього може бути велика кількість як суб'єктивних, так і об'єктивних причин, наприклад, вплив груп інтересів або громадської думки. Таким чином, аналіз М. Маором визначення Берка добре продемонстрував пастки рецепції цього інституту у нормативних категоріях [4, с. 4].

Наступною є дефініція Джеймса Медісона, який визначив фракцію (яку на той час не відрізняли від партії), як: «Кількість громадян, яка становить більшість або меншість від загалу, що об'єднуються і приводяться в дію деяким загальним поривом пристрасті чи інтересу, несприятливим для прав інших громадян або постійними чи сукупними інтересами цього співтовариства» [4, с. 4]. Це визначення М. Маор характеризує як більш дескриптивне, порівняно з попереднім, але головна його цінність полягає у наступному. По-перше, воно звертає увагу на особливо важливі у демократичному середовищі вимоги, що партія намагатиметься вплинути на уряд, залучаючи як групи інтересів, так і суспільну думку; і, по-друге, воно пов'язане з ідеєю конкуренції з іншими групами, які реально або потенційно можуть впливати на уряд [4, с. 4]. Ці ідеї Медісона, на думку М. Маора, суттєво вплинули на погляди дослідників, навіть ХХ сторіччя. Так, він зазначає, що тези про колективний характер партії та її

електоральну спрямованість були використані Чемберсом у 1963, Маклівером у 1964 та Епштейном у 1980 роках для розробки власних дефініцій політичної партії [4, с. 4].

Продовжуючи свій огляд, М. Маор зазначає, що для багатьох вчених було характерно приділяти увагу ролі партій як виразників інтересів певних соціальних груп у політичних процесах та під час прийняття рішень відповідних установ. За взірець він бере дефініцію Неймана, що це «сформована організація спільноти активних політичних агентів, тих, хто має справу з контролем урядової влади і хто змагається за народну підтримку з групою чи групами, що дотримуються інших поглядів. Як така, вона є потужним посередником, що пов'язує суспільні маси й ідеології з офіційними державними установами і залучає їх до політичної діяльності в межах більш широкого політичного співтовариства» [4, с. 5].

Таким чином, головними рисами, притаманними усім політичним партіям, на думку М. Маора, є партнерство фізичних осіб у межах певної організації, які беруть участь у виборчій боротьбі та процесі прийняття рішень або принаймні роблять спробу мобілізації на політичну дію. А сам Нейман, у свою чергу, зазначає, що саме постійна готовність до цього і робить їх політичними у повному розумінні, наповнює значенням та важливістю. Отже, тільки партії відкрито претендують на роль проміжної ланки між громадськістю та політичною владою, делегуючи своїх представників на посади, де вони можуть використовувати цю владу від імені зазначеної спільноти [4, с. 5]. Як додаткові аргументи на користь цієї точки зору М. Маор наводить ще два схожі за своєю сутністю визначення. Так, Ельдерсвелд у 1964 році визначив партію як «структурну систему, що прагне соціальні та економічні інтереси переводити чи перетворювати (або бути перетвореною ними) безпосередньо у політичну владу» [4, с. 6], а Лоусон у 1980 році охарактеризував її як агенцію для «встановлення зв'язків між громадянами та політиками» [4, с. 6].

М. Маор вказує на певні слабкі місця в підході до «партії як агента». Так, він вважає, що це призводить до

сприйняття партійної конкуренції і конфліктів як режимів взаємодії між виразниками інтересів різних соціальних груп. Наслідком цього стає уявлення, що розбіжності між соціальною базою партії, її складом та керівництвом були викликані «спотворенням» у представництві суспільних інтересів. Крім того, це ігнорує можливість партій формувати уподобання виборців через контроль політичного порядку денного, «правил гри», використання державної влади для реалізації сприятливих змін з метою зміцнення їх підтримки серед цільової категорії електорату. «Таким чином, підхід «партія, як агент» недооцінює здатність партій та кандидатів використовувати державну владу для того, щоб рішуче схилити чашу терезів електоральної конкуренції на користь партії влади» [4, с. 6]. А отже, стає досить одностороннім через нехтування зворотного зв'язку партії та зовнішнього середовища.

Описові визначення, які стосуються того, що партії роблять, можуть також базуватися на розумінні процесу висування кандидатів як однієї з її невід'ємних функцій. За М. Маором, дефініції, які акцентують увагу на тому, що партії повинні мати змогу висувати кандидатів, вказують на відмінність між ними та фракціями, групами інтересів і фінансовими донорами, що полягає у тому, що коли останні можуть лише запропонувати кандидатів, партія забезпечує їх обрання [4, с. 6]. Як приклад визначень, що перебувають у рамках цього підходу, вчений наводить дефініцію Ріггса 1968 року. Він визначає партію як «будь-яку організацію, що висуває кандидатів на виборах до легіслатури» [4, с. 6–7], а Сарторі у 1976 році охарактеризував партію як групу, яка «представлена на виборах і здатна за допомогою виборів заповнити своїми кандидатами державні посади» [4, с. 7].

Підводячи підсумок огляду першої групи підходів до формулювання дефініцій, М. Маор робить таке їх узагальнення: «Описові визначення, які стосуються питання, що партії роблять, передбачають, що партії формують специфічну політичну групу. Робить партії унікальними те, що вони являють собою комбінацію колективу і «загального імпульсу пристрасті або інтересу», вони істот-

но орієнтовані на вибори і залучені до процесу висування кандидатів» [4, с. 7].

Розпочинаючи огляд другої групи підходів, що пов'язані з питанням «Які мотиви лежать в основі партійної поведінки?», М. Маор, як і у першому випадку, виокремлює дві підгрупи. Перша пов'язана з ідеологічними орієнтирами партії, у той час як друга – її дослідник називає «мінімальна дефініція» – стосується тих цілей, які мають поділяти усі партії. Першу категорію він ілюструє визначенням Гросса, зробленого 1967 року: «Політична партія – це організована група, асоціація, орієнтована на політичні цілі, які намагається реалізувати діями з підтримки статус-кво або зміни існуючих соціальних, економічних та політичних умов за допомогою досягнення або завоювання політичної влади» [4, с. 7]. Це визначення засноване на двох припущеннях, а саме, що партії – це групи, які добиваються певних цілей, і що ідеологія партії є кращим її індикатором. Слабким місцем у першій передумові вважається те, що А. Панебіанко описав таким чином: «Вважається цілком очевидним, те, що саме має бути доведено: що партії це – цілеспрямовані групи. Іншими словами, вона сприймає як просте питання те, що ... є проблемою» [6, с. 5]. У другій слабким місцем є припущення, що заявлені партіями цілі є реальними цілями. А. Панебіанко пише: «Якщо ми вважаємо достатнім покладатися на визначення, які актори чи інститути пропонують у своїх власних цілях, ми ніколи не матимемо змоги вийти за рамки простого опису їх ідеологічних самопрезентацій» [6, с. 5].

Щодо другої підгрупи, то дослідник тут спирається на погляди К. Строма, який розрізняє три типи партійної базуються на відповідних мотивах. На думку М. Маора, перший тип найбільш яскраво знайшов своє вираження у поглядах Е. Даунса, у якого партія визначається як: «Команда, що має на меті контроль урядового апарату шляхом набуття посад на належним чином організованих виборах. Під командою ми розуміємо коаліцію, члени якої мають згоду щодо всіх цілей, а не лише частини з них» [2, с. 25]. М. Маор констатує, що в межах цього підходу партія розглядається як моноліт. Таким чином, вона може бути

розглянута як унітарний актор, агент з прийняття рішень, відокремлений від виборців та інших суб'єктів, таких як групи інтересів [4, с. 8].

Розглядаючи тип партійної поведінки, орієнтований на здобуття посад, М. Маор звертає тут увагу на студії Рікера та Лейзерсона, які визначили партії як «максимізаторів власного контролю над органами влади» [4, с. 9]. Обидва дослідники розглядали прагнення до контролю над органами влади як бажання здобути деякий фіксований приз, що виграється коаліцією переможців та розділюється між ними шляхом коаліційних торгів, які вчені характеризують як змагальний процес [4, с. 9]. К. Стром, у свою чергу, розширює сферу переваг контролю над органами влади, включивши до неї особисті блага, що надаються тим, хто отримав призначення на певну посаду [7, с. 567]. Тому, на думку М. Маора, цей тип партійної поведінки передбачає послідовне прагнення таких благ на додаток до електорального чи політичного успіху.

Прикладами підходу до визначення партій, що базується на партійній поведінці, яка орієнтується на формування певної політики, М. Маор вважає дефініції, наведені у роботах Х. Чапелла та У. Кіча, І. Хенсона та К. Стюарта, а також Р. Аксельрода. Вони визначили партії як «групи, які максимізують власний вплив на публічну політику» [4, с. 9]. Відповідно до К. Строма, базис, який лежить в основі цього твердження, полягає у тому, що партіям не слід підтримувати уряд або входити до його складу без можливості впливати на політику на свою користь [7, с. 568]. На думку М. Маора, це припущення є фундаментальним для процесу електоральної конкуренції і коаліційних торгів, адже найвагоміші результати політики – це суспільні блага, і це стосується усіх суб'єктів, незалежно від того, чи брали причетні актори участь у політичному процесі і чи входять вони до правлячого кабінету [4, с. 9].

Закінчуючи свій огляд підходів до формулювання дефініцій, що пов'язані з відповіддю на питання «Яка мотивація лежить в основі партійної поведінки?», М. Маор робить наступні висновки. Перша підгрупа визначень стосується ідеологічних цілей партії, в той час як друга –

цілей, які поділяють усі партії. Вчений наголошує, що «це спрощений спосіб розуміння взаємозв'язку між цілями та організаційною діяльністю, який існує в будь-якій складній організації. Причиною цього є те, що партії самі по собі не є унітарними акторами, а скоріше є «політичними системами». Вони є організаціями, що складаються з багатьох осіб і підгруп, які намагаються впливати на програму та стратегію партії» [4, с. 10].

«Як партія управляється і чому саме так?» – саме на ці питання дають відповіді дефініції, що утворюють третю із заявлених М. Маором груп. Цей підхід набув свого розвитку у літературі, що фокусує свою увагу, перш за все, на внутрішніх аспектах партійного життя як вихідної точки для розуміння партійної поведінки та цілей. Це дозволяє зосередитися на визначеннях, що розглядають партії як «інститути», маючи на увазі стійкі та повторювані моделі функціонування, а відмінності між ними пояснюються умовами та способами їх керування [4, с. 10]. Посилаючись на працю Макдональда [5], М. Маор наголошує, що питання партійного менеджменту може бути концептуально розглянуто у двох площинах. Перша стосується боротьби партії за владу, певні посади в органах влади, вироблення стратегії та тактики дій у зовнішньому середовищі, розподілу ресурсів тощо. Друга площина – це внутрішньопартійний менеджмент, а саме – вирішення організаційних, процедурних та поведінкових проблем усередині самої партії.

Одним з прикладів дефініцій, що стосуються партійного менеджменту з акцентом на формування уряду, на думку М. Маора, є дефініція, запропонована Ліббертом у 1986 році, який стверджував, що «група у законодавчому органі буде класифікуватися як партія, коли вона матиме хоча б одного представника, матиме відношення до деякої більшості, що формує уряд, і проводить кандидатів на державні посади по одному списку або утворює спільну парламентську фракцію ... Партія класифікується як член уряду, коли хоча б один з її представників обіймає посаду в уряді і це схвалюється відповідним органом. Єдиним винятком з цього є те що, коли партія така нечисленна,

що вона не отримує посади через незначну кількість уряду, але, тим не менш, пов'язує себе з урядом через формальні схвалення» [4, с. 11]. М. Маор робить зауваження, що таке визначення виявляє деякі інституціональні імперативи, наприклад, схвалення участі в уряді відповідними органами партійного керівництва, які були знехтувані іншими дефініціями. Але наголос на існуванні багатопартійного середовища, де участь в урядовому кабінеті стає досить виграшною позицією, дозволяє вченому зробити слухне зауваження, що це визначення занадто обмежене для крос-державних досліджень, адже стає неліквідним для країн, де існує однопартійна система.

Як приклад визначення, що акцентує увагу на менеджменті внутрішньопартійних відносин, М. Маор наводить погляди Холкомба, який трактував управління партією як свого роду процес, що поєднує в собі координацію фракційних інтересів, представництво інтересів лідерів і їх сублімацію та злиття. Як він зазначає: «Партії більше, ніж їхні лідери. Лідерство, здається, є найбільш важливим фактором на початковій стадії організації політичних партій, але, коли партія стає діючою організацією, його характер визначається, якоюсь мірою, її послідовниками» [3, с. 102–103]. На думку М. Маора, акцент на взаємодії цих елементів передбачає, що таке визначення зроблене в методологічних межах інституційного підходу. Це підкреслюється припущенням, що характер партії визначається умовами, які сприяють стійкості відносин між партійними фракціями. Але, щоб зрозуміти їх сутність, необхідно провести крос-партійне дослідження моделей внутрішнього менеджменту. При цьому, на думку вченого, необхідною методологічною умовою має бути аналіз чотирьох організаційних проблем, з якими стикаються партійні менеджери. Вони є універсальними, незалежно від ідеологічного спрямування партії та конституціональних параметрів, і набувають особливого значення, бо впливають безпосередньо на конкурентоздатність партій. Отже, по-перше – це наявність окремих осіб і груп всередині партії, чий інтереси повинні бути якимось врегульовані та скоординовані. По-друге – існування відмінностей між

особами і підгрупами щодо залучення до партійної діяльності та інформування, які можуть привести до відмінностей у їх поведінці. По-третє – необхідність застосування керівництвом важелів партійної дисципліни та примусу заради досягнення певних цілей. По-четверте – створення та підтримка умов, згідно з якими повноваження посадових осіб-представників партії обмежені і приведені у відповідність до уподобань її прихильників [4, с. 12–13].

На думку М. Маора, відповідно до літератури, що зводить розуміння партійної організації до її поведінки та цілей, набуває ваги вивчення численних сфер діяльності, в межах яких з'являються і вирішуються такі організаційні проблеми, як стосунки між політичними партіями та соціальними групами, чутливість до середовища та реакція на його зміни. Вищенаведене підкреслює, що такі компоненти партійної поведінки, як партійні ролі, цілі, процедури прийняття рішень, організаційна структура тощо є не відокремленими і автономними, а переплітаються на кожному рівні політичної взаємодії і, всупереч припущенням біхевіористів і постбіхевіористів, жоден з компонентів не є домінуючим, скоріш, вони перетинаються в різних режимах на різних рівнях політичної взаємодії [4, с. 13].

Підбиваючи підсумок огляду студій М. Маора, ми можемо зазначити, що він запропонував оригінальну та цікаву схему класифікації дефініцій політичних партій відповідно до трьох груп дослідницьких питань. Нагадаємо, що вони сформульовані таким чином: Що партія робить? Які мотиви лежать в основі партійної поведінки? Як партія управляється і чому саме так? На нашу думку, за своєю сутністю вони відповідають впливовим та поширеним у постбіхевіористський період науковим підходам до вивчення політичних феноменів, таких як, відповідно, структурно-функціональний аналіз, постбіхевіоризм та системний підхід [1, с. 30]. Але ж відразу постає питання: чому вчений зволів сформулювати наведені питання, замість прямого вказування на методологічні підходи? Ми вважаємо, що це викликано бажанням М. Маора надати своєму дослідженню більш прикладного характеру, бо, як ми знаємо, використання «чистих»

методів доречно лише під час теоретичних досліджень ідеальних об'єктів, а імплементація їх результатів потребує адаптації та зведення до умов оточуючого середовища. Тому вчений, досліджуючи у своїй праці реальний досвід політичних партій Великобританії, і зробив цей влучний методологічний маневр.

1. Политология : Учебник для вузов / Под ред. М. А. Василика. – М. : Юристъ, 2000. – 592 с.

2. Downs, A. An Economic Theory of Democracy. New York : Harper & Row, 1957.

3. Holcombe, A. N. Our More Perfect Union: From Eighteenth-Century Principles to Twentieth-Century Practice. Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1950.

4. Maor Moshe. Political parties and party systems: comparative approaches and the British experience. – London : Routledge, 1997.

5. McDonald, N. A. The Study of Political Parties. – New York : Random House, 1955.

6. Panebianco, A. Political Parties : Organization and Power. – Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

7. Strom, K. A Behavioural Model of Competitive Political Parties // American Journal of Political Science. – 34(2). – 1990. – P. 565 – 598.